

O.Arzikulov

Jizzax politexnika instituti Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

N.Djalmanova

Jizzax politexnika instituti 552-23 guruh talabasi

Annotatsiya. Maqolada hodisa va jarayonlarni statistik kuzatish uslubiyati yoritilgan. Shuningdek, statistik kuzatish orqali voqealiklar haqida ma'lumotlar to'plash va umumlashtirish yo'nalishlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar. Statistika, statistik kuzatish, uslub, ko'rsatkichlar.

Аннотация. В статье рассмотрена методика статистического наблюдения явлений и процессов. Изучены также направления сбора и обобщения информации о реалиях посредством статистического наблюдения.

Ключевые слова. Статистика, статистическое наблюдение, методика, показатели.

Iqtisodiy voqealarni bilish jarayonida statistika muhim rol o'ynaydi. Har qanday davrlarda bo'lganidek, bozor iqtisodiyotida ham iqtisodiy hodisalarni o'rganish ular ustida statistik kuzatishni yo'lga qo'yishdan boshlanadi, bu jarayonda hayotiy voqealar (faktlar) qayd qilinib, ular hisobga olinishi natijasida boshlang'ich ma'lumotlar to'planadi. So'ngra ularni qayta ishlash yo'li bilan umumlashgan statistik axborot va ko'rsatkichlar yaratiladi. Ularni statistika uslubi yordamida tahlil qilib ommaviy jarayonlarning statistik qonuniyatlari aniqlanadi. Va nihoyat, bozor hodisalarini bilish jarayoni iqtisodiy qonuniyat va qonunlarni ta'riflash bilan yakunlanadi.

Demak, bilish faoliyati o'zining so'nggi bosqichida abstrakt fikrlashning eng yuqori darajasida amalga oshadi va u iqtisodiy nazariya, bozorshunoslik, boshqarish va boshqa maxsus fanlarning ilmiy qoida va tushunchalarini tatbiq etish bilan yakunlanadi. Bilish faoliyatining asosiy birinchi uchta bosqichi statistikaga aloqadordir. Shundan ham turmush voqealarini anglashda, ularni ilmiy tekshirishda statistika qanchalik ahamiyatga ega ekanligi haqida umumiy tasavvur hosil qilish mumkin.

Ilmiy ma'lumotlarni iqtisodiyot va jamiyat taraqqiyoti bilan doimo uyg'unlashtirib iqtisodiy bilimlarni takomillashtirish zaruriyati statistika oldiga iqtisodiy kategoriya va qonunlarni aniq joy va zamon sharoitida miqdoriy namoyon bo'lishi ustidan muntazam ravishda kuzatish olib borishni dolzarb masala qilib qo'ydi. Bu funksiyani amaliy tasviriy statistika

amalga

oshiradi.

Bozor iqtisodiyoti va rejali xo'jalik statistikalari orasida juda katta farq mavjud. Markazlashgan rejali ho'jalik va bozor iqtisodiyoti sharoitlarida statistika har xil respondentlar (ma'lumotlarni yetkazib beruvchilar) va axborot iste'molchilari guruhiga turlicha ta'sir etadi.

Rejali xo'jalik sharoitida davlat rejasi ishlab chiqarish regulyatori bo'lib, xalq xo'jaligining barcha ierarxik doiralarida iqtisodiyot ishtirokchilarining xatti-harakatlarini, xulq atvorlarini aniqlaydi. Shuning uchun iqtisodiy hodisalar, shu jumladan, yakka-yakka hodisalar nisbatan kamroq tasodifiy kuchlar ta'sirida bo'lib, mikroiqtisodiy ko'rsatkichlarni ham birmuncha barqaror rivojlanishi va turg'un bo'lishini ta'minlaydi.

Rejali boshqarish sharoitida statistikaning asosiy funksiyasi davlat rejalarini bajarish ustidan nazorat qilishdan iborat. shu maqsad jihatdan mikroiqtisodiy ko'rsatkichlar eng muhim ahamiyatga ega, chunki iqtisodiyotning quyi darajalarida davlat rejasini bajarish yuqori darajalarda ham uning bajarilishini ta'minlovchi zamin hisoblanadi. Mikroma'lumotlar ochiq bo'lib, statistika va boshqa maqsadlarda ham ulardan foydalanish mumkin. Hamma respondentlar korxonalar, tashkilotlar va muassasalar o'z faoliyatlarini haqidagi ma'lumotlarni hisobot shaklida statistika tashkilotlariga taqdim etishga majburdir, chunki ular davlat va

jamo'a mulki shakllaridagi umumxalq mulki hisoblanadi. Barcha respondentlar uchun tegishli hisobot ma'lumotlarini taqdim etish va boshqa statistik tekshirishlarga mutaxassislar va moliyaviy resurslari bilan jalb qilinishlari haqidagi va davlat boshqaruv tashkilotlari tomonidan chiqarilgan qarorlar qonun kuchiga ega. Bu esa davlat statistika tashkilotlarini ularga nisbatan katta huquqlar bilan ta'minlaydi. Rejali boshqarish sharoitida ho'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati ayrim tasodifiy kuchlar ta'siridan holi emas, bu davlat rejasini bajarish ko'rsatkichlari subyektlar bo'yicha tebranishida o'z ifodasini topadi. Statistika asosiy sotsial va iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari va qonuniyatlarini aniqlashi kerak. Buning uchun u mikroma'lumotlarni agregatlashtirish yo'li bilan makroko'rsatkichlar tuzib chiqadi, ularda tasodifiy kuchlar ta'siri bir-birini qirqib, umumiy barqarorlik, turg'unlik qaror topadi. Bunday makroiqtisodiy axborotlardan oliy firqa va davlat tashkilotlari boshqaruv maqsadlarida ham, targ'ibot va tashviqot uchun ham foydalaniladi. Ularning ko'p qismi keng ommadan sir saqlanib, maxfiy tamg'a bilan muhrlanib, "yopiq" materiallarni tashkil etadi. Makroiqtisodiy va ijtimoiy axborotlarni matbuotda e'lon qilish, ularni oshkorlikka maftun etish faqat oliy firqa tashkiloti ixtiyoridagi huquqiy masala hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoiti uchun esa yuqorida zikr etilgan jihatlarning butun qarama-qarshi holati xarakterlidir. Mikroma'lumotlar "tijorat siri" bo'lib, makroaxborotlar esa barcha foydalanuvchilar uchun ochiq oshkorlikka ega. Axborotlarni iste'mol qiluvchilar birgina hukmron firqa va davlat tashkilotlaridan iborat bo'lmasdan, balki ular oppozitsion firqa va boshqa jamoa tashkilotlarini, bozor tuuilmalari – tijorat korxonasi va tashkilotlari, uyushmalar, ilmiy-tekshirish muassasalari va o'quv yurtlari, ommaviy axborot vositalari, tadbirkorlar va boshqalarni, xalqaro va ajnabiy yuridik va jismoniy shaxslarni o'z ichiga oladi. Rasmiy va norasmiy statistika o'z vazifasini hamma uchun xizmatlar ko'rsatishda, ijtimoiy axborot infratuulmasi sifatida faoliyat qilishida, deb biladi. Boshqacha aytganda, u bozor iqtisodiyotining axborot infratuulmasi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida statistika roli funksiyalari va egallaydigan mavqaida rejali ho'jalikka nisbatan yana boshqa farqlar ham mavjud. Xo'sh, statistik ma'lumotlarni qanday olish mumkin? Ularni avvalambor, turli bosma matbuot vositalaridan olish mumkin. O'zbekistonda chiqadigan gazeta va jurnallarda ayrim korporatsiya va korxonalarining, tijorat banklarining moliyaviy hisoblari bosilib chiqadi. O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy hayotiga va ayrim sohalariga oid ko'p statistik ma'lumotlar "Iqtisodiy axborotnoma", "Ekonomicheskoe obozrenie" (iqtisodiy sharhlar), "Dengi i kredit" (pul va kredit), "O'zbekiston qishloq xo'jaligi" jurnallarida va "O'zbekiston iqtisodiy yo'nalishlari" loyihasi nashrlarida bosilib chiqmoqda.

Ammo statistik axborotlarning asosiy manbai bo'lib, O'zbekiston Davlat Statistika Qo'mitasi va uning mahalliy tashkilotlari tomonidan bosib chiqariladigan "O'zbekiston Respublikasining ... yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari" va boshqa statistik to'plamlar ("... yilda O'zbekiston Respublikasi xalq xo'jaligi" deb nomlangan) xizmat qiladi.

Davlat statistika qo'mitasi O'zbekiston Respublikasi "Davlat statistikasi haqida" va Respublika Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Makroiqtisodiyot va statistika vazirligini qayta tashkil etish haqida"gi 24 dekabr 2002 yil UP-3183 sonli Farmoniga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 8 yanvar 2003 yil 8 – sonli qaroriga asosan tuzilgan bo'lib, mamlakatimizda statistika sohasida yagona siyosat ishlab chiquvchi va amalga oshiruvchi mustaqil yuridik shaxsdir.

Davlat Statistika qo'mitasi O'zbekiston Respublikasining amaldagi va milliy manfaatlariga muvofiq, ilmiy asoslangan uslubiyat, xalqaro andoza va qoidalar asosida tuzilgan va taraqqiy etgan axborot tizimini barpo etib, yagona davlat siyosatini amalga oshiradi hamda davlat idora va boshqaruv organlari, ho'jalik yurituvchi boshqa subyektlarning respublika ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga oid statistik ma'lumotlarga bo'lgan talabini qondiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Soatov N.M., Nabiyev X., Ayubjonov A.H. Statistika. Darslik. Toshkent-2019. TDIU.
2. N.M.Soatov., G.N.Tillaxo‘jayeva. Statistika. O‘quv qo‘llanma. Toshkent. 2005. 286 b.
3. X.Shadiev., I.Xabibullaev. STATISTIKA. Toshkent – 2013. “Tafakkur bo‘stoni” nashriyoti. 384 b.
4. N.M.Soatov., A.H.Ayubjonov. Statistika nazariyasi. Darslik. IQTISODIYOT – 2020. 374 b.

WORDLY
KNOWLEDGE